T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLETEN

Cilt : XXV Temmuz 1961 Sayı : 99

RENÉ GIRAUD, *L'Empire des Turcs Célestes. Les règnes d'Elterich, Qapghan et Bilga (680-734)=Göktürk İmparatorluğu, Elteriş, Kapgan ve Bilge devirleri (680-734)*. 219 sayfa, metin dışı 4 harita, Paris 1960.

Tanınmış Fransız Türkologlarından René Giraud'nun Göktürk İmparatorluğu adı altında çok dikkate değer Fransızca bir eseri yayınlanmıştır. Türk dili alanında geniş bilgisi olan yazarın, son yıllarda Ankara Fransız Kültür merkezinde Orta-Asya Türk tarihi üzerindeki başarılı konferansları ve çalışmalariyle eski Türk tarihi üzerine de eğilmiş bulunduğu anlaşılıyordu. Yazar, Türk dil ve edebiyatının ilk büyük yazılı anıtlarından olan Orhon, Tola (Tonyukuk) ve Ongin kitabelerine sadece yeniden hayat vermekle kalmamış, bunların yardımiyle bir kavmin talihini, eğilimlerini ve kahramanlarının insanlık yönlerini çizmiye muvaffak olmuştur. Fransız bilginine göre, Tonyukuk ve Kültegin anıtları, her türlü yabancı etkisi dışında, gerçekten millî eserlerdir. Bunlar, millî duygunun elle tutulur belgeleridir. Eser, sekiz bölüme ayrılmıştır. I nci Bölümde (S. 7-23) aynı zamanda fikir ve sanat hayatının tarihî tanıkları olan yazıtların, devirlerinin Türk tarihini ve Türk dilini aydınlatmaktaki rolü üzerinde durulmuş ve eserin, bunların ışığında yazıldığı belirtilmiştir. II. Bölüm (S. 25-65), 690'dan 740 tarihine kadar yarım yüz yıl içinde Göktürk'lerin, kuvvetli üç lider (Elteriş, Kapgan ve Bilge) yönetiminde Sogdiyan'a kadar ve Semerkant ortalarında Arab istilâcılarına karşı açtığı mücadelelerle Kingan'dan Amu-Derya'ya kadar uzanan alanda bir İmparatorluk kurmalarına, bu üç vesikanın ışığında, ayrılmıştır. Bu arada Ötüken ormanının, o zamanki Türk İmparatorluğu üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur (s. 57).

Üçüncü bölümde (S. 67-88), yine bu kitabelerin, özel olarak Orhon kitabesinin yardımiyle Kişi'den, Bod (Boy), Bodun ve El (il), e kadar toplum kademelerinin siyasi ve içtimai yaşayışları incelenmiştir. Hükümdar, daima Kagan adını taşımıştır. Bundan başka, Şad, Yabgu, Tegin, Tarkan, Ataman ve Beg gibi unvanların kökleri üzerinde dikkatle durulmuştur.

Göktürk'lerin, komşularının, özel olarak Çinlilerin saldırılarına karşı koymak ve istilâ amaciyle korkunç bir orduları ve silâhları vardı.

IV üncü bölümde (S. 89-99) yine bu üç kitabeye dayanılarak Köktürklerin askerlik sanatı incelenmiştir. Türk ordusunun, üçte ikisi atlı ve üçte biri yaya olmak üzere, Doğuda ve Batıda iki yüz bini bulduğu anlaşılmaktadır. Ordunun silâhları, ok, yay, kılıç ve mızraktan ibaretti.

V inci bölümde (S. 101-127), inançlar ve gelenekler gözden geçirilmiştir. Mâbutlaştırılmış gök, başlıca ibadettir. Tengri (Tanrı), Türük Tengrisi, Türklerin istiklâline bağlı bir millî mâbuttur. Kitabenin bir çok yerlerinde *Tengri*, Bereket mâbudesi *Umay*, ikinci derecedeki yer ve su mâbutlariyle birlikte anılmıştır. Ötüken ormanı, kutsal yerler arasında bulunmaktadır. Ötüken ormanı, daima İmparatorluğu tutan, koruyan topraktır. Gökyüzü, erdem ruhların cenneti, toprak altı dünyası yaramazların cehennemidir. Bu bölümde, cenaze merasimi, balbal dikme, ölülerin yakılması veya gömülmesi âdetleri, kitabe metinlerine göre anlatılmıştır.

VI ıncı bölümde (S. 129-152) Orhon, Tola ve Ongin kitabelerinin dili ele alınmıştır. Bu üç kitabe, zaman ve yer gözönünde tutulunca, Türkçenin ilk klâsik vesikalarıdır. Dilde yabancı unsurlara raslanmaz. Bu bakımdan kitabeler, Avrupa'da milliyet kavramının henüz bilinmediği bir devirde Türk milliyetciliğinin bir ifadesi olarak kabul olunabilir. Kitabeler, Orta-Asya'nın sırlarına nüfuz etmek ve halkın zihniyetini anlamak için çok önemli belgelerdir. Dil bahsinin arkasından VII inci bölümde (S. 154-165) devrin edebiyat tarihinin çizgileri belirtilmiye çalışılmıştır. Yazara göre, Türkçe, VIII inci yüzyılın ilk yarısında, sürekli bir gelişme sonucunda arılanmış, şekil ve öz arasında bir denge kurulmuş ve eserleriyle bir medeniyet ortaya çıkmıştır.

Sonuncu ve sekizinci bölüm (S. 167-196), coğrafya sorunlarına ayrılmıştır. Bu bahiste, Göktürklerin ilk yurtlariyle Oğuzlara karşı açılan savaş alanı ele alınmıştır. Ötüken ormanı Kangay sıra dağlarında yer almaktadır. Daha sonra Çin, Kırgız, Türgeş, Sogdiyan seferleri incelenmeştir. Eser, şüphesiz, büyük bir çalışma ve metotlu ilmî araştırma mahsulüdür. Burada ancak, ana çizgilerini verebildiğimiz bu çok önemli eserin Türkçesinin de yine yazarın kendisi tarafından hazırlanarak yayınlanmasını beklediğimizi açıklamak benim için bir zevktir.

TEVFİK BIYIKLIOĞLU